CLEMENS PAPA XIII.

Ad futuram rei memoriam.

CAtholicæ Religionis zelus, & sinceræ fidei, & devotionis affectus, quem dilecti filij Franciscus Emmanuel de Mena, & Antonius Sanz moderatores, seu Directores nunc temporis Societatis Typographorum, & Bibliopolarum, seu Librariorum in Regnis Hispaniarum existentium erga Nos & Apostolicam Sedem gérere comprobantur, ac singularis diligentia, ac industria, quam ipsi in imprimendo præstiterunt, & se præstaturos speramus, Nos adducunt, ut illis reddamur ad gratiam liberales. Itaque dictos Franciscum Emmanuelem, & Antonium specialibus favoribus, & gratiis prosequi volentes, eorumque singulares personas a quibusvis excommunicationis, suspensionis, & interdicti, aliisque Ecclesiasticis sententiis, censuris, & pœnis a iure, vel ab homine quâvis occasione, vel causâ latis, si quibus quomodolibet innodatæ existunt, ad effectum præsentium tantûm consequendum, harum serie absolventes, & absolutas fore censentes, supplicationibus eorum nomine Nobis super hoc humiliter porrectis humiliter inclinati, eisdem Francisco Emmanueli, & Antonio, ut Missalia, Breviaria, & Diurna; necnon Officium parvum Beatæ Mariæ Virginis iuxta ritum, & præscriptum Sanctæ Romanæ Ecclesiæ ac fel. rec. Urbani Papæ VIII. Prædecessoris nostri in simili forma Brevis die XXV. Ianuarij MDCXXXI. desuper expeditarum litterarum continentiam, & tenorem; necnon Sacra Biblia vulgatæ editionis iuxta exemplar in Typographia Vaticana impressum, emendatissimè tamen, & summâ cum fide, nullâque factâ additione, aut immutatione imprimere, illaque sic impressa vendere, ac venalia exponere liberè, & licitè possint, & valeant, auctoritate Apostolicâ tenore præsentium concedimus, & indulgemus, plenamque, liberam, & omnimodam facultatem, ac licentiam desuper impertimur. Mandantes propterea Venerabilibus Fratribus Patriarchis, Archiepiscopis, Episcopis, ac dilectis Filiis Nostris, & dictæ Sedis Nunciis, & aliis quibuscumque, ut dictis Francisco Emmanueli, & Antonio in præmissis efficacis defensionis præsidio assistentes, non permittant, eos desuper a quoquam quomodolibet indebitè molestari. Contradictores per censuras, & pœnas Ecclesiasticas, aliaque opportuna iuris, & facti remedia appellatione postpositâ compescendo; invocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachij sæcularis, non obstanti sac. mem. Pij Papæ V. Prædecessoris pariter Nostri sub datum VII. Idus Iulij Pontificatûs sui anno tertio, quâ prohibetur, ne Breviarium aliàs quàm Romæ, nisi de expressa Sedis prædictæ licentia imprimatur, aliisque Constitutionibus, & Ordinationibus Apostolicis, ceterisque contrariis quibuscumque. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Maiorem sub annulo Piscatoris die VIII. Iulij MDCCLXVI. Pontificatûs nostri anno octavo.

N. Card. Antonellus.

PRÆFATIO

DE EDITIONE ROMANA.

IN multis, magnisque beneficiis, quæ per sacram Tridentinam Synodum Ecclesiæ suæ Deus contulit, id in primis numerandum videtur, quòd inter tot Latinas editiones Divinarum Scripturarum, solam veterem ac vulgatam, quæ longo tot sæculorum usu in Ecclesia probata fuerat, gravissimo Decreto authenticam declaravit. Nam, ut illud omittamus, quòd ex recentibus editionibus non paucæ ad hæreses huius temporis confirmandas licenter detortæ videbantur: ipsa certè tanta versionum varietas, atque diversitas magnam in Ecclesia Dei confusionem párere potuisset. Iam enim hac nostra ætate illud ferè evenisse constat, quod sanctus Hieronymus tempore suo accidisse testatus est, tot scilicet fuisse exemplaria, quot codices; cùm unusquisque pro arbitrio suo adderet, vel detraheret. Huius autem veteris ac vulgatæ editionis tanta semper fuit auctoritas, tamque excellens præstantia, ut eam ceteris omnibus Latinis editionibus longè anteferendam esse, apud æquos Iudices in dubium revocari non posset. Qui namque in ea Libri continentur (ut a maioribus nostris quasi per manus traditum nobis est) partim ex sancti Hieronymi translatione, vel emendatione suscepti sunt; partim retenti ex antiquissima quadam editione Latina, quam sanctus Hieronymus communem & Vulgatam, sanctus Augustinus Italam; sanctus Gregorius Veterem translationem appellat. Ac de Veteris quidem huius, sive Italæ editionis sinceritate atque præstantia præclarum sancti Augustini testimonium extat in secundo Libro de Doctrina Christiana, ubi Latinis omnibus editionibus, quæ tunc plurimæ circumferebantur, Italam præferendam censuit, quòd esset, ut ipse loquitur, verborum tenacior cum perspicuitate sententiæ. De sancto verò Hieronymo multa extant veterum Patrum egregia testimonia: eum enim sanctus Augustinus hominem doctissimum, ac trium linguarum peritissimum vocat, atque eius translationem ipsorum quoque Hebræorum testimonio veracem esse confirmat. Eundem sanctus Gregorius ita prædicat, ut eius translationem, quam novam appellat, ex Hebræo eloquio cuncta veriùs transfudisse dicat: atque idcircò dignissimam esse, cui fides in omnibus habeatur. Sanctus autem Isidorus non uno in loco Hieronymianam versionem ceteris omnibus anteponit, eamque ab ecclesiis Christianis communiter recipi ac probari affirmat, quòd sit in verbis clarior, & veracior in sententiis. Sophronius quoque, vir eruditissimus, sancti Hieronymi translationem non Latinis modò, sed etiam Græcis valdè probari animadvertens, tanti eam fecit, ut Psalterium & Prophetas ex Hieronymi versione in Græcum eleganti sermone transtulerit. Porrò qui secuti sunt, viri doctissimi, Remigius, Beda, Rabanus, Haymo, Anselmus, Petrus Damiani, Richardus, Hugo, Bernardus, Rupertus, Petrus Lombardus, Alexander, Albertus, Thomas, Bonaventura, ceterique omnes, qui his nongentis annis in Ecclesia floruerunt, sancti Hieronymi versione ita sunt usi, ut ceteræ, quæ penè innumerabiles erant, quasi lapsæ de manibus Theologorum, penitùs obsoleverint. Quare non immeritò Catholica Ecclesia sanctum Hieronymum Doctorem maximum, atque ad Scripturas sacras interpretandas divinitùs excitatum ita celebrat, ut iam difficile non sit illorum omnium damnare iudicium, qui vel tam eximij Doctoris lucubrationibus non acquiescunt, vel etiam meliora, aut certè paria, præstare se posse confidunt. Ceterùm ne tam fidelis translatio, tamque in omnes partes Ecclesiæ utilis, vel iniuriâ temporum, vel impressorum incuriâ, vel temerè emendantium audaciâ, ullâ ex parte corrumperetur, eadem sacrosancta Synodus Tridentina illud Decreto suo sapienter adiecit, ut hæc ipsa vetus ac vulgata Editio emendatissimè, quoad fieri posset, imprimeretur: neque ulli liceret eam sinè facultate & approbatione Superiorum excudere. Quo Decreto simul typographorum temeritati ac licentiæ modum imposuit, & Pastorum Ecclesiæ in tanto bono quàm diligentissimè retinendo, & conservando, vigilantiam, atque industriam excitavit. Et quamvis insignium Academiarum Theologi in Editione vulgata pristino suo nitori restituenda magnâ cum laude laboraverint; quia tamen in tanta re nulla potest esse nimia diligentia, & codices manuscripti complures & vetustiores Summi Pontificis iussu conquisiti, atque in Urbem advecti erant; & demum, quoniam executio generalium Conciliorum, & ipsa Scripturarum integritas ac puritas ad curam Apostolicæ Sedis potissimùm pertinere cognoscitur; ideo Pius IV. Pontifex Maximus pro sua in omnes Ecclesiæ partes incredibili vigilantiâ, lectissimis aliquot sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, aliisque tum Sacrarum litterarum, tum variarum linguarum peritissimis viris, eam provinciam demandavit, ut vulgatam editionem Latinam, adhibitis antiquissimis codicibus manuscriptis, inspectis quoque Hebraïcis, Græcisque Bibliorum fontibus; consultis denique veterum Patrum commentariis, accuratissimè castigarent. Quod itidem institutum Pius V. prosecutus est. Verùm Conventum illum ob varias, gravissimasque Sedis Apostolicæ occupationes iamdudum intermissum, Sixtus V. divinâ providentiâ ad summum Sacerdotium evocatus, ardentissimo studio revocavit, & opus tandem confectum typis mandari iussit. Quod cùm iam esset excusum, & ut in lucem emitteretur, idem Pontifex operam daret, animadvertens non pauca in sacra Bibliâ præli vitio irrepsisse, quæ iteratâ diligentiâ indigere viderentur, totum opus sub incudem revocandum censuit atque decrevit. Id verò cùm morte præventus præstare non potuisset, Gregorius XIV. qui post Urbani VII. duodecim dierum Pontificatum Sixto successerat, eius animi intentionem executus perficere aggressus est, amplissimis aliquot Cardinalibus, aliisque doctissimis viris ad hoc iterum deputatis. Sed eo quoque, & qui illi successit, Innocentio IX. brevissimo tempore de hac luce subtractis; tandem sub initium Pontificatûs Clementis VIII. qui nunc Ecclesiæ universæ gubernacula tenet, opus, in quod Sixtus V. intenderat, Deo benè iuvante perfectum est. Accipe igitur Christiane Lector, eodem Clemente Summo Pontifice annuente, ex Vaticana Typographia veterem ac vulgatam sacræ Scripturæ Editionem, quantâ fieri potuit diligentiâ castigatam: quàm quidem sicut omnibus numeris absolutam, pro humana imbecillitate affirmare difficile est, ita ceteris omnibus, quæ ad hanc usque diem prodierunt, emendatiorem, purioremque esse, minimè dubitandum. Et verò quamvis in hac Bibliorum recognitione in codicibus manuscriptis, Hebræis, Græcisque fontibus, & ipsis veterum Patrum commentariis conferendis non mediocre studium adhibitum fuerit; in hac tamen pervulgata Lectione sicut nonnulla consultò mutata, ita etiam alia, quæ mutanda videbantur, consultò immutata relicta sunt; tum quòd ita faciendum esse ad offensionem populorum vitandam sanctus Hieronymus non semel admonuit: tum quòd facilè fieri posse credendum est, ut maiores nostri, qui ex Hebræis, & Græcis Latina fecerunt, copiam meliorum, & emendatiorum librorum habuerint, quàm ii, qui post illorum ætatem ad nos pervenerunt, qui fortasse tam longo tempore identidem describendo minùs puri, atque integri evaserunt; tum denique quia sacræ Congregationi Amplissimorum Cardinalium, aliisque eruditissimis viris ad hoc opus a Sede Apostolica delectis propositum non fuit, novam aliquam editionem cudere, vel antiquum Interpretem ullâ ex parte corrigere, vel emendare; sed ipsam veterem, ac vulgatam Editionem Latinam a mendis veterum librariorum, necnon pravarum emendationum erroribus repurgatam, suæ pristinæ integritati, ac puritati, quoad eius fieri potuit, restituere; eâque restitutâ, ut quàm emendatissimè imprimiretur iuxta Concilij Œcumenici Decretum pro viribus operam dare. Porro in hac Editione nihil non canonicum, nihil adscititium, nihil extraneum apponere visum est: atque ea causa fuit, cur Liber tertius & quartus Esdræ inscripti, quos inter Canonicos libros sacra Tridentina Synodus non annumeravit, ipsa etiam Manassæ regis Oratio, quæ neque Hebraïcè, neque Græcè quidem extat, neque in manuscriptis antiquioribus invenitur, neque pars est ullius Canonici libri, extra Canonicæ Scripturæ seriem posita sint: & nullæ ad marginem concordantiæ (quæ posthac inibi apponi non prohibentur) nullæ notæ, nullæ variæ lectiones, nullæ denique præfationes, nulla argumenta ad librorum initia conspiciantur. Sed sicut Apostolica Sedes industriam eorum non damnat, qui concordantias locorum, varias lectiones, præfationes sancti Hieronymi, & alia id genus in aliis editionibus inseruerunt; ita quoque non probibet, quin alio genere characteris in hac ipsa Vaticana editione eiusmodi adiumenta pro studiosorum commoditate, atque utilitate in posterum adjiciantur; ita tamen, ut lectiones variæ ad marginem ipsius Textûs minimè annotentur.

Præfat. in Iosue.

S. Hieron. in cap. 49. Isaiæ.

S. August. Lib. 2. Doctrin. Chr. cap. 14.

S. Gregor. Epist. Dedicat. ad Leandrum c. 5. in fin.

S. August. ubi supr. Lib. 18. de Civit. Dei, cap. 43.

Lib. 20. Moral. 24.

L. 6. Etymol. c. 5.

Lib. 1. de Div. Offic. 12.

Ep. ad Sunniam & Fretellam. Præf. Ev. ad Damasum.

DE CANONICIS SCRIPTURIS

DECRETUM

EX CONCILIO TRIDENTINO

SESSIONE QUARTA.

SACROSANCTA Œcumenica, & generalis Tridentina Synodus, in Spiritu sancto legitimè congregata, præsidentibus in ea eisdem tribus Apostolicæ Sedis Legatis, hoc sibi perpetuò ante oculos proponens, ut, sublatis erroribus, puritas ipsa Evangelij in Ecclesia conservetur. *Et infrà:*

Sacrorum verò librorum Indicem huic Drecreto adscribendum censuit; ne cui dubitatio suboriri possit, quinam sint, qui ab ipsa Synodo suscipiuntur. Sunt verò infrascripti: Testamenti veteris, Quinque Moysi, id est, Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium: Iosue, Iudicum, Ruth: Quatuor Regum: Duo Paralipomenon: Esdræ primus, & secundus, qui dicitur Nehemias: Tobias, Iudith, Esther, Iob, Psalterium Davidicum centum quinquaginta Psalmorum, Parabolæ, Ecclesiastes, Canticum Canticorum, Sapientia, Ecclesiasticus, Isaïas, Ieremias cum Baruch, Ezechiël, Daniël: Duodecim Prophetæ minores, id est, Osea, Ioël, Amos, Abdias, Ionas, Michæas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggæus, Zacharias, Malachias: Duo Machabæorum, primus, & secundus. Testamenti Novi: Quatuor Evangelia, secundùm Matthæum, Marcum, Lucam, & Ioannem: Actus Apostolorum a Luca Evangelista conscripti: Quatuordecim Epistolæ Pauli Apostoli, ad Romanos, duæ ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colossenses, duæ ad Thessalonicenses, duæ ad Timotheum, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebræos: Petri Apostoli duæ: Ioannis Apostoli tres: Iacobi Apostoli una: Iudæ Apostoli una: & Apocalypsis Ioannis Apostoli. Si quis autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia Catholica legi consueverunt, & in veteri vulgata Latina editione habentur, pro sacris, & canonicis non susceperit, & traditiones prædictas sciens, & prudens contempserit, anathema sit.

HIERONYMI

PROLOGUS GALEATUS.

VIginti & duas litteras esse apud Hebræos, Syrorum quoque, & Chaldæorum lingua (a) testatur, quæ Hebrææ magnâ ex parte confinis est: nam & ipsi viginti duo elementa habent eodem sono, sed diversis characteribus. Samaritani etiam Pentateuchum Moysi totidem litteris scriptitant, figuris tantùm & apicibus discrepantes. Certumque est Esdram scribam, legisque doctorem, post captam Ierosolymam & instaurationem templi sub Zorobabel, alias litteras reperisse quibus nunc utimur: cùm ad illud usque tempus iidem Samaritanorum & Hebræorum characteres fuerint. In libro quoque Numerorum hæc eadem supputatio, sub Levitarum ac Sacerdotum censu, mysticè ostenditur. (b) Et nomen Domini tetragrammaton, in quibusdam Græcis voluminibus, usque hodie antiquis expressum litteris invenimus. Sed & (c) Psalmi, trigesimus sextus, & centesimus decimus, & centesimus undecimus, & centesimus decimus octavus, & centesimus quadragesimus quartus, quamquam diverso scribantur metro, tamen eiusdem numeri texuntur alphabeto. Et Ieremiæ Lamentationes, & Oratio eius: Salomonis quoque in fine Proverbia, ab eo loco in quo ait, *Mulierem fortem quis inveniet?* iisdem alphabetis vel incisionibus supputantur. Porro quinque litteræ duplices apud Hebræos sunt, Caph, Mem, Nun, Pe, Sade: aliter enim scribuntur per has principia, mediatesque verborum, aliter fines. Unde & quinque a plerisque libri, duplices æstimantur, Samuel, Melachim, Dibre haiamim, Esdras, Ieremias, cum Kinoth, id est, Lamentationibus suis. Quomodo igitur viginti duo elementa sunt, per quæ scribimus Hebraïcè omne quod loquimur, & eorum initiis vox humana comprehenditur: ita viginti duo volumina supputantur, quibus quasi litteris & exordiis, in Dei doctrina, tenera adhuc & lactens viri iusti eruditur infantia.

Primus apud eos liber vocatur בראשית Beresith: quem nos Genesim dicimus.

Secundus, שמות ואלה Velle semoth: qui Exodus appellatur.

Tertius, ויקרא Vaicra, id est Leviticus.

Quartus, וירבר Vaiedabber, quem Numeros vocamus.

Quintus, אלה הדברים Elle haddebarim, qui Deuteronomium prænotatur.

Hi sunt quinque libri Moysi, quos propriè תורה, Thora, id est Legem appellant.

Secundum Prophetarum ordinem faciunt; & incipiunt ab Iesu filio Nave: qui apud eos יהושע בן-נון Iosue ben Nun dicitur.

Deinde subtexunt שופטים Sophetim, id est Iudicum librum. Et in eumdem compingunt Ruth: quia in diebus Iudicum facta eius narratur historia.

Tertius sequitur שמואל Samuël, quem nos Regum primum & secundum dicimus.

Quartus, מלכים Melachim, id est Regum, qui tertio, & quarto Regum volumine continetur.

Meliusque multò est מלכים Melachim, id est Regum, quàm מפלכות Mamlachot, id est Regnorum dicere. Non enim multarum gentium describit regna, sed unius Israëlitici populi, qui tribubus duodecim continetur.

Quintus, est ישעיה Isaïas.

Sextus, ירמיה Ieremias.

Septimus, יהזקאל Ezechiel.

Octavus, liber duodecim Prophetarum: qui apud illos vocatur תרי-עשר There asar.

Tertius ordo Hagiographa possidet.

Et primus liber incipit a איוב Iob.

Secundus a דוד David: quem quinque incisionibus & uno Psalmorum volumine comprehendunt.

Tertius est שלמה Salomon, tres libros habens: Proverbia, quæ illi משלי Misle, id est Parabolas appellant.

Ecclesiasten, id est קוהלת Coheleth.

Can-

(a) Ita Benedictini Editores operum S. Hier.

(b) Ut omnia ad sensum sibi cohæreant, tota isthæc pericope: *Et nomen Domini tetragrammaton in quibusdam Græcis voluminibus, usque hodie antiquis expressum litteris invenimus:* legenda ac reponenda videtur immediatè ante illa superiora verba: *In libro quoque Numerorum &c.*

(c) Vid. Epist. Hier. ad Paulam urbicam seu Romanam, aliàs 155. nunc inter criticas 17.

Canticum canticorum, quem titulo שיר השירים Sir hassirim prænotant.

Sextus, est דניאל Daniel.

Septimus, דברי הימים Dibre haiamim, id est Verba dierum: quod significantiùs, Chronicon totius divinæ historiæ possumus appellare: qui liber apud nos Paralipomenon primus & secundus inscribitur.

Octavus, עזרא Esdras: qui & ipse similiter apud Græcos & Latinos in duos libros divisus est.

Nonus, אסתר Esther.

Atque ita fiunt pariter Veteris legis libri vigintiduo: id est, Moysi quinque, & Prophetarum octo, Hagiographorum novem. Quamquam nonnulli רות וקינות Ruth & Kinoth, inter Hagiographa scriptitent, (a) & hos libros in suo putent numero supputandos: ac per hoc esse priscæ legis libros vigintiquatuor: quos sub numero vigintiquatuor seniorum Apocalypsis Ioannis inducit adorantes Agnum, & coronas suas prostratis vultibus offerentes: stantibus coram quatuor animalibus, oculatis ante & retro, id est, in præteritum & in futurum respicientibus, & indefessâ voce clamantibus, Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est. Hic prologus, Scripturarum quasi galeatum principium, omnibus libris quos de Hebræo vertimus in Latinum, convenire potest: ut scire valeamus, quidquid extra hos est, inter apocrypha esse ponendum. Igitur Sapientia, quæ vulgò Salomonis inscribitur, & Iesu filij Sirach liber, & Iudith, & Tobias, & Pastor, non sunt in canone. Machabæorum primum librum Hebraïcum reperi. Secundus, Græcus est: quod ex ipsa quoque phrasi probari potest. Quæ cùm ita se habeant, obsecro te, Lector, ne laborem meum, reprehensionem existimes antiquorum. In templo Dei offert unusquisque quod potest: alij aurum, argentum, & lapides pretiosos: alij byssum & purpuram & coccum offerunt & hyacinthum: nobiscum bene agitur, si obtulerimus pelles & caprarum pillos. Et tamen Apostolus contemptibiliora nostra magis necessaria iudicat. Unde & tota illa tabernaculi pulchritudo, & per singulas species, Ecclesiæ præsentis futuræque distinctio, pellibus tegitur & ciliciis, ardoremque solis & iniuriam imbrium ea quæ viliora sunt prohibent. Lege ergo primùm, Samuel, & Melachim meum: meum inquam, meum. Quidquid enim crebriùs vertendo, & emendando solicitiùs & didicimus & tenemus, nostrum est. Et cùm intellexeris quod antea nesciebas, vel interpretem me æstimato, si gratus es; vel Paraphrasten, si ingratus: quamquam mihi omnino conscius non sim, mutasse me quippiam de Hebraïca veritate. Certè si incredulus es, lege Græcos codices, & Latinos, & confer cum iis opusculis (b) quæ nuper emendavimus: & ubicumque discrepare inter se videris, interroga quemlibet Hebræorum cui magis accommodare debeas fidem: & si nostra firmaverit, puto, quòd eum non æstimes coniectorem, ut in eodem loco mecum similiter divinarit. Sed & vos famulas Christi rogo (quæ Domini discumbentis (c) pretiosissimâ fidei myrrhâ ungitis caput, quæ nequaquam Salvatorem quæritis in sepulchro, quibus iam ad Patrem Christus ascendit) ut contra latrantes canes, qui adversùm me rabido ore desæviunt, & circumeunt civitatem, atque in eo se doctos arbitrantur, si aliis detrahant, orationum vestrarum clypeos opponatis. Ego sciens humilitatem meam, illius semper sententiæ recordabor: *Dixi: custodiam vias meas: ut non delinquam in lingua mea. Posui ori meo custodiam, cùm consisteret peccator adversùm me. Obmutui, & humiliatus sum, & silui a bonis.* *Psal.* 38. 1. 2. & 3.

(a) Alludit ad eos qui Ruth a libro Iudicum, & Kinoth seu lamentationes Ieremiæ ab eius prophetia separabant, & in tertio ordine, qui est Hagiographorum, collocabant.

(b) Benedictini monent, hæc verba, *quæ nuper emendavimus*, radenda esse tamquam superflua, quoniam nihil eorum exstat in MSS. vetustioribus ac melioris notæ.

(c) Benedictini ex MSS. corrigunt, *pretiosissimo fidei myro*. Μύρον autem Græcè unguentum dicitur.

HIERONYMUS PAULINO.

FRater Ambrosius tua mihi munuscula perferens, detulit simul & suavissimas litteras, quæ a principio amicitiarum, fidem probatæ iam fidei, & veteris amicitiæ præferebant. Vera enim illa necessitudo est, & Christi glutino copulata, quam non utilitas rei familiaris, non præsentia tantùm corporum, non subdola & palpans adulatio, sed Dei timor, & Divinarum Scripturarum studia conciliant. Legimus in veteribus historiis quosdam lustrasse provincias, novos adisse populos, maria transisse: ut eos quos ex libris noverant, coram quoque viderent. Sic Pythagoras Memphiticos vates; sic Plato Ægyptum, & Architam Tarentinum, eamque oram Italiæ, quæ quondam magna Græcia dicebatur, laboriosissimè peragravit: ut qui Athenis magister erat, & potens, cuiusque doctrinam Academiæ gymnasia personabant, fieret peregrinus atque discipulus: malens aliena verecundè discere, quàm sua impudenter ingerere. Denique dum litteras quasi toto fugientes orbe persequitur, captus a piratis & venumdatus, etiam tyranno crudelissimo paruit, captivus, vinctus & servus: tamen quia philosophus, maior emente se fuit. Ad Titum Livium lacteo eloquentiæ fonte manantem, de ultimis Hispaniæ Galliarumque finibus quosdam venisse nobiles legimus, & quos ad contemplationem sui Roma non traxerat, unius hominis fama perduxit. Habuit illa ætas inauditum omnibus sæculis, celebrandumque miraculum, ut urbem tantam ingressi, aliud extra urbem quærerent. Apollonius, sive ille magus, ut vulgus loquitur, sive philosophus, ut Pythagorici tradunt, intravit Persas, pertransivit Caucasum, Albanos, Scythas, Massagetas, opulentissima Indiæ regna penetravit: & ad extremum, latissimo Phison amne transmisso, pervenit ad Brachmanas, ut Hiarcham in throno sedentem aureo, & de Tantali fonte potantem, inter paucos discipulos, de natura, de motibus siderum, ac dierum cursu audiret docentem. Indè per Ælamitas, Babylonios, Chaldæos, Medos, Assyrios, Parthos, Syros, Phœnices, Arabes, Palæstinos reversus Alexandriam, perrexit Æthiopiam, ut Gymnosophistas, & famosissimam Solis mensam videret in sabulo. Invenit ille vir ubique quod disceret; & semper proficiens, semper se melior fieret. Scripsit super hoc plenissimè octo voluminibus Philostratus. Quid loquar de sæculi hominibus? cùm Apostolus Paulus, vas electionis & magister Gentium, qui de conscientia tanti in se hospitis loquebatur: *An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Christus?* Post Damascum Arabiamque lustratam, ascendit Ierosolymam, ut videret Petrum, & manserit apud eum diebus quindecim. Hoc enim mysterio hebdomadis & ogdoadis, futurus gentium prædicator instruendus erat. Rursumque post annos quatuordecim, assumpto Barnaba & Tito, & exposuerit Apostolis Evangelium, ne fortè in vacuum curreret, aut cucurrisset. Habet enim nescio quid latentis ἐνεργείας viva vox, & in aures discipuli de auctoris ore transfusa, fortiùs sonat. Unde & Æschines cùm Rhodi exularet, & legeretur illa Demosthenis oratio, quam adversùs eum habuerat, mirantibus cunctis atque laudantibus, suspirans ait: Quid si ipsam audissetis bestiam, sua verba resonantem? Hæc non dico, quòd sit in me aliquid tale, quod vel possis a me audire, vel velis discere: sed quòd ardor tuus & discendi studium etiam absque nobis per se probari debeat. Ingenium docile, & sinè doctore, laudabile est. Non quid invenias, sed quid quæras consideramus. Mollis cera, & ad formandum facilis, etiam si artificis & plastæ cessent manus, tamen virtute totum est quidquid esse potest. Paulus Apostolus ad pedes Gamalielis legem Moysi, & Prophetas didicisse se gloriatur: ut armatus spiritalibus telis, postea diceret confidenter, *Arma militiæ nostræ, non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se adversùs scientiam Dei*, & captivantem omnem intellectum ad obediendum Christo, & parati subiugare omnem inobedientiam. Ad Timotheum scribit ab infantia sacris litteris eruditum, & hortatur ad studium lectionis, ne negligat gratiam quæ data sit ei per impositionem manûs Presbyterij. Tito præcipit ut inter ceteras virtutes Episcopi, quem brevi sermone depinxit, scientiam quoque in eo eligat Scripturarum: *Obtinentem*, inquit, *eum qui secundùm doctrinam est, fidelem sermonem: ut potens sit exhortari in doctrina sana, & contradicentes revincere.* Sancta quippe rusticitas solùm sibi prodest: & quantum ædificat ex vitæ merito Ecclesiam Christi, tantum nocet si destruentibus non resistat. Malachias Propheta: immo per Aggæum Dominus, *Interroga*, ait, *Sacerdotes legem*: in tantum Sacerdotis officium est interrogatum respondere de Lege. Et in Deuteronomio legimus: *Interroga patrem tuum, & annuciabit tibi: seniores tuos, & dicent tibi.* In Psalmo quoque centesimo decimo octavo, *Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ, in loco peregrinationis meæ.* Et in descriptione iusti viri, cùm eum David arbori vitæ, quæ est in paradiso, compararet, inter ceteras virtutes & hoc intulit: *In lege Domini voluntas eius, & in*

II. *Act.* 9. 15.

2. *Cor.* 13. 3.

Gal. 1. 17. & 18.

Gal. 2. 1. & 2.

III.

Act. 22. 3.

2. *Cor.* 10. 4. & 5.

2. *Tim.* 3. 15.

1. *Tim.* 4. 13. & 14.

Tit. 1. 9.

IV.

Mal. 2. 7.

Agg. 2. 12.

Deut. 32. 7.

Psal. 1. 2.

in lege eius meditabitur die ac nocte. Da-
Dan. 12. 3. niel in fine sacratissimæ visionis, ait, *iustos fulgere sicut stellas, & intelligentes*, id est, *doctos, quasi firmamentum.* Vides quantùm inter se distent iusta rusticitas, & docta iustitia? Alij stellis, alij cælo comparantur. Quamquam iuxta Hebraïcam veritatem utrumque de eruditis possit intelligi. Ita enim apud eos legimus, *Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Cur dicitur Paulus Apostolus *Vas electionis*? Nempè quia Legis & Scripturarum sanctarum erat armarium. Pharisæi stupent in doctrina Domini: & mirantur in Petro & Ioanne quomodo legem
Isai. 54. sciant, cùm litteras non didicerint. Quid-
Ioann. 6. quid enim aliis exercitatio, & quotidiana
Luc. 2. in Lege meditatio tribuere solet, illis hoc Spiritus sanctus suggerebat, & erant iuxta quod scriptum est, θεοδίδακτοι. Duodecim annos Salvator impleverat, & in templo senes de quæstionibus Legis interrogans, magis docet, dum prudenter interrogat. Nisi fortè rusticum Petrum, rusticum dicimus Ioannem: quorum uterque dicere
2. *Cor.* 11. 6. poterat, Etsi imperitus sermone, non tamen scientiâ. Ioannes rusticus, piscator,
Ioann. 1. 1. indoctus? Et unde illa vox, obsecro, *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum*? Λόγος enim Græcè multa significat: nam & verbum est, & ratio, & supputatio, & causa uniuscuiusque rei, per quam sunt singula quæ subsistunt: quæ universa rectè intelligimus in Christo. Hoc doctus Plato nescivit,

V.

Abd. v. 8. *Isai.* 29. 14. 1. *Cor.* 1. 19. & c. 2. 6. & 7. hoc Demosthenes eloquens ignoravit. *Perdam*, inquit, *sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo.* Vera sapientia perdet falsam sapientiam; & quamquam stultitia prædicationis in cruce sit, tamen Paulus sapientiam loquitur inter perfectos: sapientiam autem non sæculi huius, nec principum sæculi istius, quæ destruitur; sed loquitur Dei sapientiam in mysterio absconditam, quam prædestinavit Deus ante sæcula. Dei sapientia, Christus est. Christus enim, Dei virtus, & Dei sapientia. Hæc sapientia in mysterio abscondita est: de qua & noni Psalmi
Colosse. 2. 3. titulus prænotatur, *Pro occultis filij. In quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ Dei abscondit.* Et qui in mysterio absconditus erat, prædestinatus est ante sæcula: prædestinatus autem & præfiguratus in Lege & Prophetis. Unde & Prophetæ appellabantur Videntes: quia videbant eum, quem ceteri non videbant. Abra-
Ioan. 8. 56. ham vidit diem eius, & lætatus est. Ape-
Ezech. 1. 1. riebantur cæli Ezechieli, qui populo peccatori clausi erant. *Revela*, inquit David,
Psal. 118. 18. *oculos meos: & considerabo mirabilia de lege tua. Lex enim spiritualis est*, & re-
Rom. 7. 14. 2. *Cor.* 3. 18. velatione opus est, ut intelligatur, *ac revelatâ facie Dei gloriam contemplemur.* Li-
Apoc. 5. 1. ber in Apocalypsi septem sigillis signatus ostenditur: *quem si dederis homini scienti*
Isai. 29. 11. *litteras ut legat, respondebit tibi, Non possum: signatus est enim.* Quanti hodie putant se nosse litteras, & tenent signatum librum, nec aperire possunt, nisi ille reseraverit qui habet clavem David, qui
Apoc. 3. 7. aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit? In Actibus Apostolorum sanctus Eunuchus, immo vir (sic enim eum Scriptura cognominat) cùm legeret Isaïam Pro-
Act. 8. 30. & 31. phetam, interrogatus a Philippo, *Putasne intelligis quæ legis*? Respondit, *Quomodo possum, nisi aliquis me docuerit*? Ego (ut de me loquar interim) nec sanctior sum hoc Eunucho, nec studiosior, qui de Æthiopia, id est de extremis mundi finibus, venit ad templum, reliquit aulam regiam: & tantus amator Legis divinæque scientiæ fuit, ut etiam in vehiculo legeret Litteras sacras. Et tamen cum librum teneret, verba Domini cogitatione conciperet, linguâ volveret, labiis personaret, ignorabat eum, quem in libro nesciens venerabatur. Venit Philippus, ostendit ei Iesum, qui clausus latebat in littera. O mira doctoris virtus! eâdem horâ credit Eunuchus, baptizatur, & fidelis & sanctus factus est; ac magister de discipulo, plus in deserto fonte Ecclesiæ, quàm in aurato synagogæ templo reperit. Hæc a me perstricta sunt breviter (neque enim epistolaris angustia evagari longiùs patiebatur) ut intelligeres te in Scripturis sacris sinè prævio & monstrante semitam non posse ingredi. Taceo de grammaticis, rhetoribus, philosophis, geometris, dialecticis, musicis, astronomis, astrologis, medicis, quorum scientia mortalibus vel utilissima est, & in tres partes scinditur, τὸ δίγμα, τὴν μέθοδον, τὴν ἐμπειρίαν. Ad minores artes veniam, & quæ non tam linguâ, quàm manu administrantur. Agricolæ, cæmentarij, fabri metallorum, lignorumque cæsores, lanarij quoque & fullones, & ceteri qui variam supellectilem, & vilia opuscula fabricantur, absque doctore esse non possunt quod cupiunt.

Quod

Quod medicorum est, promittunt medici: tractant fabrilia fabri. Sola Scripturarum ars est, quam sibi passim omnes vindicant. Scribimus indocti, doctique poëmata passim. Hanc garrula anus, hanc delirus senex, hanc sophista verbosus, hanc universi præsumunt, lacerant, docent antequam discant. Alij adducto supercilio, grandia verba trutinantes, inter mulierculas de sacris Litteris philosophantur. Alij discunt, proh pudor! a feminis, quod viros deceant, & ne parum hoc sit, quadam facilitate verborum, immo audaciâ edisserunt aliis quod ipsi non intelligunt. Taceo de mei similibus, qui si fortè ad Scripturas sanctas post sæculares litteras venerint, & sermone composito aures populi mulserint, quidquid dixerint, hoc legem Dei putant. Nec scire dignantur quid Prophetæ, quid Apostoli senserint, sed ad sensum suum incongrua aptant testimonia: quasi grande sit, & non vitiosissimum docendi genus, depravare sententias, & ad voluntatem suam, Scripturam trahere repugnantem. Quasi non legerimus Homerocentonas, & Virgiliocentonas: ac non sic etiam Maronem sinè Christo possimus dicere Christianum, quia scripserit: Iam redit & virgo, redeunt Saturnia regna. Iam nova progenies cælo demittitur alto. Et Patrem loquentem ad Filium: Nate, meæ vires, mea magna potentia solus. Et post verba Salvatoris in cruce; Talia perstabat memorans, fixusque manebat. Puerilia sunt hæc, & circulatorum ludo similia, docere quod ignores: immo, ut cum stomacho loquar, nec hoc quidem scire quod nescias.

VII.

Genesis. Videlicet manifestissima est Genesis, in qua de creatura mundi, de exordio generis humani, de divisione terræ, de confusione linguarum & gentium, usque ad exitum scribitur Hebræorum.

Exodus. Patet Exodus cum decem plagis, cum decalogo, cum mysticis divinisque præceptis.

Leviticus. In promptu est Leviticus liber, in quo singula sacrificia, immo singulæ pene syllabæ, & vestes Aaron, & totus ordo Leviticus spirant cælestia sacramenta.

Numeri. Numeri verò, nonne totius Arithmeticæ, & prophetiæ Balaam, & quadraginta duarum per eremum mansionum mysteria continent?

Deuteronomium. Deuteronomium quoque secunda lex, & Evangelicæ legis præfiguratio, nonne sic ea habet quæ priora sunt, ut tamen nova sint omnia de veteribus? Hucusque Moyses, hucusque Pentateuchus: quibus quinque verbis loqui se velle Apostolus in
1. *Cor.* 14. 19. Ecclesia gloriatur.

Iob. Iob exemplar patientiæ, quæ non mysteria suo sermone complectitur? Prosa incipit, versu labitur, pedestri sermone finitur: omnesque leges Dialecticæ, propositione, assumptione, confirmatione, conclusione determinat. Singula in eo verba, plena sunt sensibus. Et (ut de ceteris sileam) resurrectionem corporum sic prophetat, ut nullus de ea vel manifestiùs, vel cautiùs scripserit. *Scio*, inquit, *quòd*
19. v. 25. 26. & 27. *redemptor meus vivit, & in novissimo die de terra surrecturus sum: & rursum circumdabor pelle meâ, & in carne meâ videbo Deum. Quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius: repositа est hæc spes mea in sinu meo.*

Iosue sive Iesus Nave. Veniam ad Iesum Nave, qui typum Domini non solum gestis, verùm etiam nomine præfert: transit Iordanem, hostium regna subvertit, dividit terram victori populo, & per singulas urbes, viculos, montes, flumina, torrentes, atque confinia, Ecclesiæ cælestisque Ierusalem spiritualia regna describit.

Lib. Iudicum. In Iudicum libro, quod principes populi, tot figuræ sunt.

Ruth. Ruth Moabitis, Isaïæ explet vaticinium, dicentis: *Emitte agnum Domine Dominatorem terræ, de petra deserti ad montem filiæ Sion.*
Isai. 16. 1.

Reg. I. & II. Samuel in Heli mortuo, & occiso Saül veterem legem abolitam monstrat. Porro in Sadoc atque David, novi sacerdotij, novique imperij sacramenta testatur.

Reg. III. & IV. Melachim, id est tertius & quartus Regum liber, a Salomone usque ad Iechoniam, & a Ieroboam filio Nabat usque ad Osee qui ductus est in Assyrios, regnum Iuda & regnum describit Israël. Si historiam respicias, verba simplicia sunt: si in litteris sensum latentem inspexeris, Ecclesiæ paucitas, & Hæreticorum contra Ecclesiam bella narrantur.

Duodecim Prophetæ in unius voluminis angustias coarctati, multò aliud, quàm sonet in littera, præfigurant.

Osee. Osee crebrò nominat Ephraïm, Samariam, Ioseph, Iezrahel, & uxorem fornicariam, & fornicationis filios, & adulteram cubiculo clausam mariti, multò tempore sedere viduam, & sub veste lugubri, viri ad se reditum præstolari.

Ioel. Ioel filius Phatuel describit terram duo-

decim tribuum, erucâ, brucho, locustâ, rubigine vastante consumptam: & post eversionem prioris populi, effusum iri Spiritum sanctum super servos Dei & ancillas, id est super centum viginti credentium nomina, & effusum iri in cœnaculo Sion. Qui centum viginti, ab uno usque ad quindecim paulatim & per incrementa, surgentes, quindecim graduum numerum efficiunt, qui in Psalterio mysticè continentur. *Act. 2. 17.*

Amos. Amos pastor, & rusticus, & ruborum mora distringens, paucis verbis explicari non potest. Quis enim dignè exprimat tria aut quatuor scelera Damasci, & Gazæ, & Tyri, & Idumææ, & filiorum Ammon & Moab; & in septimo & octavo gradu Iudæ & Israël? Hic loquitur ad vaccas pingues, quæ sunt in Samariæ monte, & ruituram domum maiorem minoremque testatur. Ipse cernit fictorem locustæ, & stantem Dominum super murum litum vel adamantinum, & uncinum pomorum, attrahentem supplicia peccatoribus, & famem in terram; non famem panis, nec sitim aquæ, sed audiendi verbum Dei.

Abdias. Abdias, qui interpretatur Servus Dei, pertonat contra Edom sanguineum terrenumque hominem, fratris quoque Iacob semper æmulum, hastâ percutit spiritali.

Ionas. Ionas columba pulcherrima, naufragio suo passionem Domini præfigurans, mundum ad pœnitentiam revocat: & sub nomine Ninive, Gentibus salutem nunciat.

Michæas. Michæas de Morasthi coheres Christi, vastationem annunciat filiæ latronis, & obsidionem ponit contra eam; quia maxillam percusserit iudicis Israël.

Nahum. Nahum consolator orbis increpat civitatem sanguinum, & post eversionem illius loquitur: *Ecce super montes pedes evangelizantis, & annunciantis pacem.* 1. 15.

Habacuc. Habacuc luctator fortis & rigidus, stat super custodiam suam, & figit gradum super munitionem, ut Christum in cruce contempletur, & dicat, *Operuit cælos gloria eius: & laudis eius plena est terra. Splendor eius ut lux erit: cornua in manibus eius: ibi abscondita est fortitudo eius.* 3. 3. & 4.

Sophonias. Sophonias speculator, & arcanorum Dei cognitor, audit clamorem a Porta piscium, & eiulatum a Secunda, & contritionem a collibus. Indicit quoque ululatum habitatoribus Pilæ, quia conticuit omnis populus Chanaan, disperierunt universi qui involuti erant argento.

Aggæus. Aggæus festivus & lætus, qui seminavit in lacrymis, ut in gaudio meteret; destructum templum ædificat, Deumque Patrem inducit loquentem: *Adhuc unum modicum, & ego commovebo cælum & terram, & mare, & aridam. Et movebo omnes gentes, & veniet desideratus cunctis gentibus.* 2. 7. & 8.

Zacharias. Zacharias memor Domini sui, multiplex in prophetia, Iesum vestibus sordidis indutum, & lapidem oculorum septem, candelabrumque aureum cum totidem lucernis quot oculis; duas quoque olivas a sinistris lampadis cernit & dextris: ut post equos nigros, rufos, albos, & varios, & dissipatas quadrigas ex Ephraïm, & equum de Ierusalem, pauperem regem vaticinetur & prædicet, sedentem super pullum filium asinæ subiugalis.

Malachias. Malachias apertè, & in fine omnium Prophetarum, de abiectione Israël, & vocatione Gentium. Non est mihi, ait, voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum: & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in Gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. 1. 10. & 11.

Isaïam, Ieremiam, Ezechielem, & Danielem, quis potest vel intelligere, vel exponere? Quorum primus non prophetiam mihi videtur texere, sed Evangelium.

Ieremias. Secundus virgam nuceam, & ollam succensam a facie aquilonis, & pardum spoliatum suis coloribus, & quadruplex diversis metris nectit alphabetum.

Ezechiel. Tertius principia & finem tantis habet obscuritatibus involuta, ut apud Hebræos istæ partes cum exordio Geneseos ante annos triginta non legantur.

Daniel. Quartus verò, qui & extremus inter quatuor Prophetas, temporum conscius, & totius mundi φιλίστωρ, lapidem præcisum de monte sinè manibus, & regna omnia subvertentem, claro sermone pronunciat.

David. David, Simonides noster, Pindarus, & Alcæus, Flaccus quoque, Catullus, atque Serenus, Christum lyrâ personat, & in decachordo psalterio ab inferis excitat resurgentem.

Proverbia. Ecclesiast. Canticum. Salomon pacificus & amabilis Domini, mores corrigit, naturam docet, Ecclesiam iungit & Christum, sanctarumque nuptiarum dulce canit epithalamium.

Esther. Esther in Ecclesiæ typo, populum liberat de periculo, & interfecto Aman, qui interpretatur iniquitas, partes convivij, & diem celebrem mittit in posteros.

Pa-

Paralipomenon. Paralipomenon liber, id est instrumentum veteris διαθήκης, tantus ac talis est, ut absque illo si quis scientiam Scripturarum sibi voluerit arrogare, seipsum irrideat. Per singula quippe nomina iuncturasque verborum, & prætermissæ in Regum libris tanguntur historiæ, & innumerabiles explicantur Evangelij quæstiones.

Esdras. Nehemias. Esdras & Nehemias, adiutor videlicet, & consolator a Domino, in unum volumen coarctantur, instaurant templum, muros extruunt civitatis: omnisque illa turba populi redeuntis in patriam, & descriptio sacerdotum, Levitarum, Israëlis, proselytorum, ac per singulas familias murorum, ac turrium opera divisa, aliud in cortice præferunt, aliud retinent in medulla. Cernis me Scripturarum amore raptum, excessisse modum epistolæ, & tamen non implesse quod volui. Audivimus tantùm, quid nosse, quid cupere debeamus, ut & nos quoque possimus dicere: *Concupivit anima mea desiderare iustificationes tuas, in omni tempore.* Ceterùm illud Socraticum impletur in nobis, Hoc tantum scio, quod nescio. *Psal.* 118. 20.

Tangam & novum breviter Testamentum.

Matthæus. Marcus. Lucas. Ioannes. Matthæus, Marcus, Lucas, & Ioannes, quadriga Domini, & verum Cherubim, quod interpretatur scientiæ multitudo, per totum corpus oculati sunt, scintillæ emicant, discurrunt fulgura, pedes habent rectos, & in sublime tendentes, terga pennata & ubique volitantia, tenent se mutuò, sibique perplexi sunt, & quasi rota in rota volvuntur, & pergunt quocumque eos flatus Spiritûs sancti perduxerit. *Ezech.* 1.

Paul. Apostolus. Paulus Apostolus ad septem scribit Ecclesias: octava enim ad Hebræos, a plerisque extra numerum ponitur. Timotheum instruit, ac Titum; & Philemonem pro fugitivo famulo deprecatur. Super quo melius tacere puto, quàm pauca scribere.

Actus Apostolorum. 2. Cor. 8. Actus Apostolorum nudam quidem sonare videntur historiam, & nascentis Ecclesiæ infantiam texere: sed si noverimus scriptorem eorum Lucam esse medicum, cuius laus est in Evangelio, animadvertemus pariter omnia verba illius, animæ languentis esse medicinam.

Iacobus. Petrus. Ioannes. Iudas. Iacobus, Petrus, Ioannes, Iudas, septem Epistolas ediderunt, tam mysticas, quàm succinctas, & breves pariter ac longas: breves in verbis, longas in sententiis: ut rarus sit, qui non in earum lectione cæcutiat.

Apocalypsis. Apocalypsis Ioannis, tot habet sacramenta, quot verba. Parum dixi, & pro merito voluminis laus omnis inferior est. In verbis singulis multiplices latent intelligentiæ. Oro te, frater charissime, inter hæc vivere, ista meditari, nihil aliud nosse, nihil quærere. Nonne tibi videtur iam hic in terris regni cælestis habitaculum? Nolo offendaris in Scripturis sanctis simplicitate, & quasi vilitate verborum, quæ vel vitio Interpretum, vel de industria sic prolata sunt, ut rusticam concionem facilius instruerent, & in una eademque sententia aliter doctus, aliter audiret indoctus. Non sum tam petulans, & hebes, ut hæc me nosse pollicear, & eorum fructus capere, quorum radices in cælo fixæ sunt: sed velle fateor. Sedenti me præsero, magistrum renuens, comitem spondeo. Petenti datur, pulsanti aperitur, quærens invenit. Discamus in terris, quorum scientia nobis perseveret in cælo. Obviis te manibus excipiam, & (ut ineptè aliquid, ac de Hermagoræ tumiditate effutiam) quidquid quæsieris, tecum scire conabor. Habes hic amantissimum tui fratrem Eusebium, qui litterarum tuarum mihi gratiam duplicavit, referens honestatem morum tuorum, contemptum sæculi, fidem amicitiæ, amorem Christi. Nam prudentiam & eloquij venustatem etiam absque illo ipsa epistola præferebat. Festina, quæso te, & hærentis in salo naviculæ funem magis præcide, quàm solve. Nemo renunciaturus sæculo, bene potest vendere, quæ contempsit ut venderet. Quidquid in sumptus de tuo tuleris, pro lucro computa. Antiquum dictum est, Avaro tam deest quod habet, quàm quod non habet. Credenti, totus mundus divitiarum est: infidelis autem, etiam obolo indiget. Sic vivamus, tamquam nihil habentes, & omnia possidentes. Victus & vestitus divitiæ Christianorum sunt. Si habes in potestate rem tuam, vende: si non habes, projice. Tollenti tunicam, & pallium relinquendum est. Scilicet nisi tu, semper recrastinans, & diem de die trahens, cautè & pedetentim tuas possessiunculas vendideris, non habet Christus unde alat pauperes suos. Totum Deo dedit, qui seipsum obtulit. Apostoli navem tantùm & retia reliquerunt. Vidua duo æra misit in gazophylacium, & præfertur Crœsi divitiis. Facilè contemnit omnia, qui se semper cogitat esse moriturum. *Apocalypsis.* *Matth.* 7. 8. *Luc.* 11. 9. & 10. *Prov.* VIII. 17. 16. 2. *Cor.* 6. 10. *Matth.* 5. 40. *Matth.* 4. 20. *Marc.* 12. 43. *Luc.* 21. 3.

DE HAC EPISTOLA EX CASSIODORO LIB. DE INSTITUTIONE DIVIN. LITTERARUM CAP. XXI.

IS Epistolam suam ad Paulinum & Senatorem, & Presbyterum, mirificam destinavit, docens quemadmodum Scripturas divinas adhibitâ cautelâ perlegeret. Ubi breviter virtutem uniuscuiusque libri veteris & novi Testamenti mirabiliter indicavit. Quam si ante reperissem, eloquentiæ ipsius credens, contentus fortasse fueram de eadem parte nihil dicere.

(a) (a) PRÆFATIO

SANCTI HIERONYMI PRESBYTERI

In Pentateuchum Moysi ad Desiderium.

DESIDERIJ mei desideratas accepi epistolas, qui quodam præsagio futurorum, cum Daniele sortitus est nomen: obsecrantis, ut translatum in Latinam linguam de Hebræo sermone Pentateuchum, nostrorum auribus traderem. Periculosum opus certè, & obtrectatorum meorum latratibus patens: qui me asserunt in Septuaginta Interpretum suggillationem nova pro veteribus cudere, (b) ita ingenium quasi vinum probantes: cùm ego sæpissimè testatus sim me pro (c) virili portione in Tabernaculo Dei offerre quæ possim, nec opes alterius, aliorum paupertate fœdari. Quod ut auderem, Origenis me studium provocavit, qui editioni antiquæ translationem Theodotionis miscuit, asterisco * & obelo ÷ (d) opus omne distinguens: dum aut illucescere facit quæ minùs ante fuerant: aut superflua quæque iugulat & confodit, maximè quæ Evangelistarum & Apostolorum auctoritas promulgavit. In quibus multa de Veteri testamento legimus, quæ in nostris codicibus non habentur: ut est illud, *Ex Ægypto vocavi filium meum*: &, *Quoniam Nazaræus vocabitur*: &, *Videbunt in quem compunxerunt*: &, *Flumina de ventre eius fluent aquæ vivæ*: &, *Quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt quæ præparavit Deus diligentibus se*: & multa alia quæ proprium τύπαγμα desiderant. Interrogemus ergo eos ubi hæc scripta sint: & cùm dicere non potuerint, de libris Hebraicis proferamus. Primum testimonium est in Osee; secundum in Isaia; tertium in Zacharia; quartum in Proverbiis; quintum æquè in Isaia. Quod multi ignorantes, (e) apocryphorum deliramenta sectantur: & (f) Iberas nænias libris authenticis præferunt. Causas erroris non est meum

Dan. 9. 23.

(b) Exod. 35. 5...

(c)

(d)

Matth. 2. 15. & 23. Ioann. 19. 37. Ioan 7. 38. 1. Cor. 2. 9.

Osee 11. 1. Isai. 11. 1. Zach. 12. 10. Prov. 18. 4. Isai. 64. 4.

(e)

(f)

(a) Benedictini ponunt: *Incipit Prolog. S. Hier. in Genesim.* Idque ex lib. 2. Apolog. adversùs Ruff. ubi sic scribit: *Incipiam igitur a Genesi, cuius Prologut talis est. Desiderij mei &c.*

(b) Eos carpit, qui libros annis æstimant, non suis meritis. Vina ætate exquisita redduntur, libri non item. Eodem sensu scribebat Augustino epist. aliàs 89. *Bibat vinum vetus cum suavitate, & nostra musta contemnat.*

(c) Quidam legunt, *pro vili portione*; quasi, *pro paupertate mea.* Sed antiquior. MSS. habent, *pro virili portione*, sive *pro virili parte*, ut expressè ait præfat. in Iosue.

(d) Benedictini addunt, *id est, stellâ & veru*: ac notant quòd Canon Memmianus legat, *stellâ & virgulâ*: in margine autem habeat: *alibi veru.*

(e) Alludit ad Eliæ apocalypsim spuriam, ad quam nonnulli locum ultimum, *Quæ nec oculus vidit &c.* referebant; de quo ita scribit ad Pammachium epist. aliàs 101. de optimo genere interpretandi, c. 4. *Solent in hoc loco apocryphorum quidam deliramenta sectari, & dicere, quòd de apocalypsi Eliæ testimonium sumptum sit: cùm in Isaïa iuxta Hebraïcum ita legatur.* A sæculo non audierunt, &c. *Intelligimus unde sumptum sit testimonium: & tamen Apostolus non verbum expressit e verbo, sed παραφραστικῶς eundem sensum aliis sermonibus indicavit.* Idem intelligas & de nonnullis aliis Scripturæ testimoniis; signanter illo Ioan. ex Prov. 18.

(f) S. Hier. Epist. aliàs 150. ad Hedibiam, q. 10. *Et Iberas nænias Ægyptiaque portenta sectari.* Hinc *Iberas nænias* quidam appellari putant portentosas nugas, quòd apud Iberos, ut & Thessalos magica miracula narrentur. Querimoniæ mulierecularum, ad fletum olim in funeribus conductarum, *næniæ* quoque dicuntur. S. Hier. librorum apocryphorum fabulamenta videtur hic intendere, signanter Chiliastarum seu Millenariorum

meum exponere. Iudæi prudenti factum dicunt esse consilio: ne Ptolemæus unius Dei cultor, etiam apud Hebræos duplicem divinitatem deprehenderet. Quod maximè idcirco faciebant, quia in Platonis dogma cadere videbatur. Denique ubícumque sacratum aliquid Scriptura testatur de Patre & Filio & Spiritu sancto, aut aliter interpretati sunt, aut omnino tacuerunt: ut & regi satisfacerent, & arcanum fidei non vulgarent. Et nescio quis primus auctor septuaginta cellulas Alexandriæ mendacio suo extruxerit: quibus divisi eadem scriptitarint: cùm Aristæas eiusdem Ptolemæi ὑπομνήματα, & multo post tempore Iosephus nihil tale retulerint: sed in una basilica congregatos, contúlisse scribant; non prophetasse. Aliud est enim vatem, aliud est esse interpretem. Ibi Spiritus ventura prædicit: hic eruditio & verborum copia, ea quæ intelligit, transfert. Nisi fortè putandus est Tullius Œconomicum Xenophontis, & Platonis Protagoram, & Demosthenis pro Ctesiphonte orationem, afflatus rhetorico spiritu transtulisse. Aut aliter de eisdem libris per Septuaginta Interpretes, aliter per Apostolos Spiritus sanctus testimonia texuit: ut quod illi tacuerunt, hi scriptum esse mentiti sint. Quid igitur? damnamus veteres? Minimè. Sed post priorum studia, in domo Domini quod possumus, laboramus. Illi interpretati sunt ante adventum Christi, & quod nesciebant, dubiis protulere sententiis: nos verò post passionem & resurrectionem eius, non tam prophetiam, quàm historiam scribimus. Aliter enim audita, aliter visa narrantur. Quod meliùs intelligimus, meliùs & proferimus. Audi igitur æmule, obtrectator ausculta: non damno, non reprehendo Septuaginta: sed confidenter cunctis illis Apostolos præfero. Per istorum os mihi Christus sonat, quos ante prophetas inter spiritalia charismata positos lego: in quibus ultimum pene gradum interpretes tenent. Quid livore torqueris? quid imperitorum animos contra me concitas? Sicubi in translatione tibi videor errare, interroga Hebræos, diversarum urbium magistros consule. Quod illi habent de Christo, tui codices non habent. Aliud est, si contra se postea ab Apostolis usurpata testimonia probaverunt: & emendatiora sunt exemplaria Latina quàm Græca; & Græca quàm Hebraica. Verùm hæc contra invidos. Nunc te precor Desideri charissime, * ut me, quia tantum opus subire fecisti, & a Genesi exordium capere, orationibus iubes: quò possim eodem spiritu quo scripti sunt libri, in Latinum eos transferre sermonem.

Arist. in histor. de LXX. Interpr. Iosepb. l. 12. Antiq. c. 2.

(g)

(h)

(i)

(k)

1. Corinth. 12. 28. & Ephes. 4. 11.

* Benedictini, Ut quia tantum opus me subire fecisti, &c.

EIUSDEM IN (a) IOSUE præfatio.

(a)

TAndem finito Pentateucho Moysi, velut grandi fenore liberati, ad Iesum filium Nave manum * mittamus, quem Hebræi יהושע בן נון, id est Iosue filium Nun, vocant: & ad Iudicum librum, quem שפטים appellant: ad Ruth quoque & Esther, quos eisdem nominibus efferunt. Monemusque lectorem ut silvam Hebraicorum nominum, & distinctiones per (b) membra divisas, diligens scriptor conservet: ne & noster labor, & illius studium pereat. Et ut in primis, quod sæpe testatus sum, sciat me non in reprehensionem veterum nova cudere, sicut (c) amici mei criminantur: sed pro virili parte offerre (d) linguæ meæ hominibus (quos tamen nostra delectant) ut pro Græcorum ἐξαπλοῖς, quæ & sumptu, & labore maximo indigent, editionem nostram habeant. Et sicubi in antiquorum voluminum lectione dubitarint, hæc illis conferentes, inveniant quod requirunt: maximè cùm apud Latinos tot sint exemplaria, quot codices: & unusquisque pro arbitrio suo vel addiderit vel subtraxerit quod ei visum est: & utique non possit verum esse quod dissonat. Unde cesset arcuato vulnere contra nos insurgere scorpius, & sanctum opus venenatâ carpere linguâ *, vel suscipiens, si placet; vel contemnens, si displicet: meminerit quæ illorum versuum, *Os tuum abundavit malitiâ: & lingua tua concinnabat dolos. Sedens, adversùs fratrem tuum loquebaris, & adversùs filium matris tuæ ponebas scandalum: hæc fecisti, & tacui. Existimasti ini-*

(a)

(b)

(c)

(d)

* Aliter mittimus.

* Benedictini hic addunt, desistat. Psalm. 49. 19. 20. & 21.

rum commenta de Gog & Mogog cum Iberis sibi iunctis &c. quorum opiniones S. Doctor vocat *Iudaicas atque aniles fabulas.* Vid. S. Hier. lib. 11. in Ezech. cap. 38.

(a) Plures MSS. legunt, *Præfatio S. Hieronymi in librum Iosue & Iudicum*: cùmque nulla sit peculiaris in lib. Iudicum, hæc istis libris potest esse communis.

(b) Intellige cola versuum & commata: ex prima Præfatione in lib. Paralip. in fine.

(c) Ruffinum intelligit ac socios eius, qui ad calumniam Hieronymi conspirabant. Vide lib. 2. Apologiæ adversùs Ruff. cap. 7. & in fine.

(d) Linguæ suæ homines, Latinos vocat.

iniquè quòd ero tui similis: arguam te, & statuam contra faciem tuam. Quæ enim audientis vel legentis utilitas est, nos laborando sudare, & alios detrahendo laborare? dolere Iudæos quòd calumniandi eis & irridendi Christianos sit ablata occasio, & Ecclesiæ homines id despicere, immo lacerare, unde adversarij torqueantur? Quòd si vetus eis tantùm interpretatio placet, quæ & mihi non displicet, & nihil extra recipiendum putant; cur ea quæ sub asteriscis & obelis vel addita sunt vel amputata, legunt, & negligunt? Quare Danielem iuxta Theodotionis translationem, Ecclesiæ susceperunt? Cur Origenem mirantur, & Eusebium Pamphili, cunctas editiones similiter disserentes? Aut quæ fuit stultitia, postquam vera dixerint, proferre quæ falsa sunt? Unde autem in novo testamento probare poterunt assumpta testimonia, quæ in libris veteribus non habentur? Hæc dicimus, ne omnino calumniantibus tacere videamur. Ceterùm post sanctæ Paulæ dormitionem, cuius vita virtutis exemplum est, & hos libros, quos Eustochio virgini Christi negare non potui; decrevimus dum spiritus hos regit artus, Prophetarum explanationi incumbere, & omissum iam diu opus, * quasi quodam postliminio, repetere: præsertim cùm & admirabilis, sanctusque vir Pammachius, hoc idem litteris flagitet; & nos ad patriam festinantes, mortiferos Sirenarum cantus surdâ debeamus aure transire.

* *Benedictini omittunt* quasi.

PRÆFATIONEM EIUSDEM S. Hieronymi in libros Regum supra reperies, ideo in principio positam, quòd librorum sacrorum ordinem contineat. Inscribitur autem, Prologus galeatus.

Eiusdem in librum Paralipomenon præfatio.

SI Septuaginta Interpretum, pura & ut ab eis in Græcum versa est, editio permaneret, superfluè me: * Chromati Episcoporum sanctissime atque doctissi-

* *Benedictini* mi Chromati.

me, impelleres, ut Hebræa * tibi volumina Latino sermone transferrem. Quod enim semel aures hominum occupaverat, & nascentis Ecclesiæ roboraverat fidem, iustum erat etiam nostro silentio comprobari. Nunc verò cùm pro varietate regionum diversa ferantur exemplaria, & germana illa antiquaque translatio corrupta sit, atque violata; nostri arbitrij putas, aut e pluribus iudicare quid verum sit, aut novum opus in veteri opere cudere, illudentibusque Iudæis, (a) cornicum, ut dicitur, oculos configere. Alexandria & Ægyptus in Septuaginta suis Hesychium laudat auctorem. Constantinopolis usque Antiochiam, Luciani martyris exemplaria probat. Mediæ inter has provinciæ Palæstinos codices legunt: quos ab Origene elaboratos Eusebius & Pamphilus vulgaverunt: totusque orbis hac inter se trifariâ varietate compugnat. Et certè Origenes non solùm (b) exempla composuit quatuor editionum, e regione singula verba describens, ut unus dissentiens, statim ceteris inter se consentientibus arguatur: sed, quod maioris audaciæ est, in editione Septuaginta Theodotionis editionem miscuit, asteriscis designans quæ minùs * fuerant, & virgulis quæ ex superfluo videbantur apposita. Si igitur aliis licuit non tenere quod semel susceperant: & post Septuaginta cellulas, quæ vulgò (c) sinè auctore iactantur, singulas cellulas aperuere, hocque in Ecclesiis legitur quod Septuaginta nescierunt; cur me non suscipiant Latini mei, qui inviolatâ editione veteri ita novam condidi, ut laborem meum Hebræis, &, quod his maius est, (d) Apostolis auctoribus * comprobem? Scripsi nuper librum de optimo genere interpretandi, ostendens illa de Evangelio, *Ex Ægypto vocavi filium meum*: &, *Quoniam Nazaræus vocabitur*: &, *Videbunt in quem compunxerunt*: & illud Apostoli, *Quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparavit Deus diligentibus illum*: ceteraque his similia in Hebræorum libris inveniri.

* *Omittunt* tibi.

(a)

(b)

* *Hic addunt*, ante.

(c)

(d)

* *Benedictini* probem. *Matth.* 2. 15. & 23. *Ioann.* 19. 37. 1. *Cor.* 2. 9.

Cernymus hic *tetrapla* commemorare videtur Origenis, quæ per quatuor columnas in eadem membrana, exhibebant quatuor Græcas versiones; sc. Septuaginta, Aquilæ, Symmachi, & Theodotionis.

(a) Usurpati seu adhibiti huius proverbij hæc videtur esse ratio. *Cornicum*, hoc est petulantium Iudæorum, qui sapientiores videri volebant, & se solos Scripturarum divinarum notitiam habere iactitabant, S. Hieronymus oculos confixit, Translatione Latinâ ad Hebræos codices adornatâ: unde præfatione in lib. Iosue ait, *dolere Iudæos, quòd calumniandi eis & irridendi Christianos sit ablata occasio.* Vid. Præf. in Isai. in fine.

(b) Benedictini legunt, *exemplaria*. S. Hieronymus hic *tetrapla* commemorare videtur Origenis, quæ per quatuor columnas in eadem membrana, exhibebant quatuor Græcas versiones; sc. Septuaginta, Aquilæ, Symmachi, & Theodotionis.

(c) *Cum Aristæas... & multo post tempore Iosephus, nihil tale retulerint &c.* Ex Præfat. in Pentateuchum.

(d) MSS. Codex Em. D. Card. Bonzij legit: *Apostolicis auctoritatibus probem.*

Certè Apostoli & Evangelistæ, Septuaginta interpretes noverant: & unde eis hæc * quæ in Septuaginta Interpretibus non habentur? Christus Dominus noster utriusque Testamenti conditor, in Evangelio secundùm Ioannem, *Qui credit*, inquit, *in me, sicut dicit Scriptura, Flumina de ventre eius fluent aquæ vivæ.* Utique scriptum est, quod Salvator scriptum esse testatur. Ubi scriptum est? Septuaginta non habent: apocrypha nescit Ecclesia. Ad Hebræos igitur revertendum est, unde & Dominus loquitur, & discipuli exempla præsumunt. Hæc pace veterum loquor, & obtrectatoribus meis tantùm respondeo, qui canino dente me rodunt, in publico detrahentes, & legentes in angulis, iidem & accusatores & defensores, cùm in aliis probent quod in me reprobant: quasi virtus & vitium non in rebus sit, sed cum auctore mutetur. Ceterùm memini editionem Septuaginta Translatorum, olim de Græco emendatam tribuisse me nostris: nec inimicum debere * existimari eorum, quos in conventu fratrum semper edissero. Et quod nunc דברי היכוים, id est, *Verba dierum*, interpretatus sum; idcirco feci, ut inextricabiles moras, & silvam nominum, quæ scriptorum confusa sunt vitio, sensuumque barbariem apertiùs, & per versuum cola digererem: mihimetipsi & meis iuxta (a) Ismeniam canens, si aures surdæ sunt ceterorum.

* *Addunt*, dicere.

Ioan. 7. 38.

* *Aliter*, æstimari.

(a)

AD DOMNIONEM ET ROGATIANUM in eundem præfatio eiusdem.

QUomodo Græcorum historias magis intelligunt, qui Athenas viderint; & tertium Virgilij librum, qui a Troade per Leucaten, & Acroceraunia, ad Siciliam, & indè ad ostia Tiberis navigaverint: ita sanctam Scripturam lucidiùs intuebitur, qui Iudæam oculis contemplatus sit, & antiquarum urbium memorias, locorumque vel eadem vocabula, vel mutata cognoverit. Unde & nobis curæ fuit cum eruditissimis Hebræorum hunc laborem subire; ut circumiremus provinciam, quam universæ Christi Ecclesiæ sonant. Fateor enim, mi Domnion & Rogatiane charissimi, numquam me in divinis voluminibus, propriis viribus credidisse, nec habuisse (b) opinionem meam, sed ea etiam de quibus scire me arbitrabar, interrogare me solitum. Quantò magis de his super quibus anceps eram? Denique, cùm a me nuper litteris flagitassetis, ut vobis librum Paralipomenon Latino sermone transferrem, de Tiberiade * quemdam legis Doctorem, qui apud Hebræos admirationi habebatur, assumpsi: & contuli cum eo a vertice, ut aiunt, usque ad extremum unguem: & sic confirmatus, ausus sum facere quod iubebatis. Liberè enim vobis loquor, ita in Græcis & Latinis codicibus hic nominum liber vitiosus est, ut non tam Hebræa quàm Barbara quædam, & Sarmatica nomina coniecta arbitrandum sit. Nec hoc Septuaginta Interpretibus, qui Spiritu sancto pleni, ea quæ vera fuerunt transtulerant, sed scriptorum culpæ adscribendum, dum de (c) emendatis inemendata scriptitant; & sæpe tria nomina, subtractis e medio syllabis, in unum vocabulum cogunt; vel e regione unum nomen, propter latitudinem suam, in duo vel tria vocabula dividunt. Sed & ipsæ appellationes, non homines, ut plerique * existimant, sed urbes, & regiones, & saltus, & provincias sonant, & oblique sub interpretatione, & figura eorum, quædam narrantur historiæ: de quibus in regnorum libro dicitur, *Nonne ecce hæc scripta sunt in Libro verborum dierum regum Iuda?* Quæ utique in nostris codicibus non habentur. Hoc primùm sciendum, quòd apud Hebræos, liber Paralipomenon, unus sit: & apud illos * vocatus, דברי היכוים. Id est, *Verba dierum*: qui propter magnitudinem, apud nos divisus est. Quod nonnulli etiam in Bruto, Ciceronis dialogo, faciunt, ut eum in tres partes secent, cùm unus a suo Auctore sit editus. Deinde etiam illud attendendum, quòd frequenter nomina, non vocabula hominum, sed rerum, ut dixi, significantias sonant. Ad extremum, quòd omnis eruditio Scripturarum in hoc * contineatur: & historiæ, quæ vel prætermissæ sunt in suis locis, vel perstrictæ leviter, hic

* *Aliter*, le-gis quon-dam.

(b)

(c)

* *Aliter*, æstimant.

3. *Reg.* 15. 7.

* *Aliter*, vocetur.

* *Benedictini addunt*. libro.

(a) *Irmenias* seu Hismœnias apud Apuleium & Plutarchum, nomen est Thebani optimi tibicinis, cui apud populum canere renuenti Antigenidas præceptor aiebat, referente Cicerone de Clar. Orat. *Mihi cane & mutis.* Hinc proverbium, *canere tibi & mutis*; hoc est, aliquid scribere vel dicere intelligentibus.

(b) MSS. codices hic addunt, *magistrum*, excepto Carcassonensi, qui legit, *magistram.*

(c) Benedictini ponunt, *inemendatis*: ex decem codicibus MSS. antiquioribus & optimæ notæ.

hìc per quædam verborum compendia explicentur. Orationum itaque vestrarum adiutus auxilio, misi librum benevolis placiturum, tamen invidis displiciturum esse non ambigo. Optima enim quæque, ut ait Plinius, malunt contemnere * plerique, quàm discere. Si quis in hac interpretatione voluerit aliquid reprehendere, interroget Hebræos, suam conscientiam recolat, videat ordinem textumque sermonis; & tunc nostro labori, si potuerit, detrahat. Ubicumque ergo asteriscos, id est stellas, radiare in hoc volumine videritis: ibi sciatis de Hebræo additum quod in Latinis codicibus non habetur. Ubi verò obelus, transversa scilicet virga, præposita est, illic signatur quid Septuaginta Interpretes addiderint, vel ob decoris gratiam, vel ob Spiritûs sancti auctoritatem, licèt in Hebræis voluminibus non legatur.

* Et invidere.

EIUSDEM AD DOMNIONEM & Rogatianum, in Esdram, & Nehemiam præfatio.

UTrum difficilius sit, facere quod poscitis, an negare, necdum statui. Nam neque vobis aliquid imperantibus abnuere, sententiæ est: & magnitudo oneris impositi ita cervices premit, ut ante sub fasce ruendum sit, quàm levandum. Accedunt ad hoc invidorum studia; qui omne quod scribimus, reprehendendum putant: & interdum contra se conscientia repugnante, publicè lacerant * quod occultè legunt, in tantum ut clamare compellar, & dicere: *Domine libera animam meam a labiis iniquis, & a lingua dolosa.* Tertius annus est quòd semper scribitis atque rescribitis, ut Esdræ librum * & Esther, vobis de Hebræo transferam: quasi non habeatis Græca & Latina voluminà: aut quidquid illud est quod a nobis vertitur, non statim ab omnibus conspuendum sit. Frustrà autem, ut ait quidam, niti, neque aliud fatigando nisi odium quærere, extremæ dementiæ est. Itaque obsecro vos mi Domnion, & Rogatiane charissimi, ut privatâ lectione contenti, libros non efferatis in publicum, nec fastidiosis cibos ingeratis: vitetisque eorum supercilium, qui iudicare tantùm de aliis, & ipsi facere nihil noverunt. Si qui autem fratrum sunt quibus nostra non displicent, his tribuatis exemplar; admonentes ut Hebræa nomina, quorum grandis in hoc volumine copia est, distinctè & per intervalla transcribant. Nihil enim proderit emendasse librum, nisi emendatio, librariorum diligentiâ conservetur. Nec quemquam moveat quòd unus a nobis liber editus est: nec apocryphorum tertij & quarti somniis delectetur: quia & apud Hebræos Esdræ Nehemiæque sermones in unum volumen coarctantur: & quæ non habentur apud illos; nec de (a) vigintiquatuor senibus sunt, procul abjicienda. Si quis autem Septuaginta vobis opposuerit Interpretes, quorum exemplaria varietas ipsa, lacerata & * inversa demonstrat; nec potest utique verum asseri quod diversum est: mittite eum ad Evangelia: in quibus multa ponuntur quasi de Veteri testamento, quæ apud Septuaginta Interpretes non habentur, velut illud, *Quoniam Nazaræus vocabitur.* Et, *Ex Ægypto vocavi filium meum.* Et, *Videbunt in quem compunxerunt.* Multaque alia, quæ (b) latiori operi reservamus: & quærite ab eo ubi scripta sint. Cùmque proferre non potuerit, vos legite de his exemplaribus, quæ nuper a nobis edita, maledicorum quotidie linguis confodiuntur. Sed ut ad compendium veniam, certè quod illaturus sum, æquissimum est. Edidi aliquid quod non habetur in Græco, aut aliter habetur quàm a me versum est? Quid interpretem laniant? interrogent Hebræos: & ipsis auctoribus, translationi meæ vel arrogent vel derogent fidem. Porrò aliud est, si clausis, quod dicitur, oculis mihi volunt maledicere, & non imitantur Græcorum studium ac benevolentiam, qui post Septuaginta Translatores, iam Christi Evangelio coruscante, Iudæos & Ebionitas legis veteris interpretes, Aquilam videlicet, & Symmachum, & Theodotionem, & curiosè legunt, & per Origenis laborem in Hexaplis, Ecclesiis dedicarunt. Quantò magis Latini grati esse deberent, quòd exultantem cernerent Græciam a se aliquid mutuari? Primùm enim magnorum sumptuum est & infinitæ difficultatis, exemplaria posse habere omnia: deinde etiam qui habuerint, & Hebræi sermonis ignari sunt, magis errabunt, ignorantes quis e multis verius dixerit. Quod etiam sapientissimo cuidam nuper apud Græcos accidit, ut interdum Scripturæ sensum relinquens, uniuscuiusque interpretis sequeretur errorem. Nos autem qui Hebraeæ linguae saltem parvam habemus scientiam, & Latinus nobis utcumque sermo non deest, & de aliis magis possumus iudicare, & ea quæ ipsi intelligimus, in nostra lingua promere. Itaque licèt (a) hydra sibilet, victorque (b) Sinon incendia iactet: numquam meum, iuvante Christo, silebit eloquium: etiam præcisa lingua balbutiet. Legant qui volunt: qui nolunt abjiciant. Eventilent apices, litteras calumnientur: magis vestrâ charitate provocabor ad studium, quàm illorum detractione & odio deterrebor.

* *Aliter*, quæ. *Ps.* 119. 2.

* *Bened. ly* & Esther *expungunt.*

(a) Libros intelligit in Canone Hebræorum comprehensos: ut fidem facit Prologus Galeatus.

(b) Latius istud opus est liber de optimo genere interpretandi, seu epistola 101. quæ est ad Pammachium. Vide primam Præf. in Paral. circa med.

EIUSDEM AD CHROMATIUM & Eliodorum in Tobiam præfatio.

MIrari non desino exactionis vestræ instantiam. Exigitis enim ut librum Chaldæo sermone conscriptum, ad Latinum stylum traham; librum utique Tobiæ, quem Hebræi de catalogo divinarum scripturarum secantes, his quæ (c) hagiographa memorant, manciparunt. Feci satis desiderio vestro, non tamen meo studio. * Arguunt & nos Hebræorum studia: & imputant nobis, contra suum canonem Latinis auribus ista transferre. Sed melius esse iudicans Pharisæorum displicere iudicio, & Episcoporum iussionibus deservire, institi ut potui. Et quia vicina est Chaldæorum lingua sermoni Hebraico; utriusque linguæ peritissimum loquacem reperiens, unius diei laborem arripui: & quidquid ille mihi Hebraicis verbis expressit, hoc ego accito notario, sermonibus Latinis exposui. Orationibus vestris mercedem huius operis compensabo, cùm gratum vobis didicero, me, quod iubere estis dignati, complesse.

* *Benedictini*, arguunt enim nos.

(a) Benedictini ex variis MSS. legunt *excétra*; quæ vox hydram significat.

(b) *Sinon* filius Sisyphi, nepos Autolici furis; cui ob astutiam, & vafritiem ingenij, negotium proditionis impositum in obsidione & interceptione Troïæ. Virg. 2. Æneid.

(c) Martianay seu Benedictini Edit. oper. S. Hier. legunt hic *apocrypha*, ut & initio Præf. proximè sequentis in lib. Iudith. Quam lectionem exigere contendunt verba S. Doctoris, ne contradictionem involvant. Citant autem pro utroque loco MSS. codicem Bibliorum maximum Carthusiæ Villæ Novæ secus Avenionem; & insuper pro Præf. in Iudith, alium MSS. cod. Bibl. Collegij S. I. Avenion. Illis præluserat Rich. Simonius in castigat. ad Isaaci Vossij Opusculum &c. pag. 15. & 16. & in iudicio de responsione Vossij pag. 31. & 32. *Scribæ videlicet*, inquit, *qui libros Tobiæ & Iudith etiam ab Hieronymo inter Hagiographos reponi cognoverunt, pro voce* Apocrypha *reposuére* Hagiographa: *non attendentes Hieronymum his locis non ex sua & Ecclesiæ sententia loqui, sed ex mente Iudæorum.*

(d) Nullum legitur hanc in rem Nicænæ Synodi decretum: potuerunt interim istius Synodi Patres aliquas sententias ex hoc libro citasse.

EIUSDEM PRÆFATIO in librum Iudith.

APud Hebræos liber Iudith inter (c) hagiographa legitur: cuius auctoritas ad roboranda illa quæ in contentionem veniunt, minùs idonea iudicatur. Chaldæo tamen sermone conscriptus, inter historias computatur. Sed quia hunc librum (d) Synodus Nicæna in numero sanctarum Scripturarum legitur computasse, acquievi postulationi vestræ, immo exactioni: & sepositis occupationibus, quibus vehementer arctabar, huic unam lucubratiunculam dedi, magis sensum e sensu, quàm ex verbo verbum transferens. Multorum codicum varietatem vitiosissimam amputavi: sola ea, quæ intelligentiâ integrâ in verbis Chaldæis invenire potui, Latinis expressi. Accipite Iudith viduam, castitatis exemplum, & triumphali laude perpetuis eam præconiis declarate. Hanc enim non solùm feminis, sed & viris imitabilem dedit, qui castitatis eius remunerator, virtutem ei talem tribuit, ut invictum * omnibus hominibus vinceret, & insuperabilem superaret.

(c)

(d)

* *Aliter*, ab omnibus.

EIUSDEM IN LIBRUM ESTHER præfatio.

LIbrum Esther variis translatoribus constat esse vitiatum: quem ego de archivis Hebraeorum revelans, verbum e verbo * expressiùs transtuli. Quem librum editio vulgata, laciniosis hinc indè verborum funibus trahit: addens ea quæ ex tempore dici poterant, & audiri; sicut solitum est scholaribus disciplinis, sumpto themate, excogitare quibus verbis uti potuit qui iniuriam passus est, vel qui iniuriam fecit. Vos autem ó Paula & Eustochium, quoniam & * bibliothecas Hebræorum studuistis intrare, & interpretum certamina comprobastis, tenentes Esther

* *Aliter*, pressiùs.

* *Sacra Hebræorum volumina legere & intelligere.*